

EGY DISZKURZÍV STRATÉGIA ÉRTELMÉBEN FELFOGOTT IGAZSÁGRÓL ÉS HAZUGSÁGRÓL*

Gyulai Attila

Igazgató-helyettes, Political Capital Institute,
PhD-hallgató, ELTE-ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola

ÖSSZEFOGLALÓ

Az a vita, mely a balatonöszödi beszéd nyilvánosságra kerülése után bontakozott ki, egyszerre szól a politikai értelmezésekről, valamint a politika értelmezhetőségéről. Az alapvető kérdés az, hogy a vita résztvevői hogyan konstruálták meg a beszédet, valamint az erre vonatkozó interpretációk feltételeit. A kormányzás, felhatalmazás, legitimitáció, igazság és hazugság kérdései már csak annak előfeltételezésével válhattak a politikai vita tárgyává, hogy a beszéd hozzáférhetőségével kapcsolatban kialakultak az eltérő értelmezési stratégiák. Az értelmezés szembenálló stratégiái felfedik a retorikai konfliktusokat, végső soron magának a retorikai eseménynek a retorikáját. Gyurcsány Ferenc, arra törekedve, hogy a beszédben tett kijelentéseket – saját politikai mozgásterének biztosítása érdekében – átértelmezhesse, olyan stratégiát követett, amelynek alapja az, hogy a beszéd mint interpretatív retorikai szituáció közvetlenül, értelmezés és újabb retorikai szintek nélkül is hozzáférhetővé tehető. Az eredeti kontextus itt úgy jelenik meg, mintha magában a felidőzésben kiküszöbölhető lenne a retorika. A szembenálló értelmezés, a szó szerintiség stratégiáját követve, viszont eleve a felidőzésében zárja ki az értelmezés lehetőségét. A szó szerintiség megjelenítése ugyanakkor olyan retorikai eljárásokat követel meg, mint például az idézés, amelyből végül mégis láthatóvá válik a retorika kikerülhetetlensége. Az értelmezések elemzése arra a végkövetkezésre jut, hogy mind a szó szerinti, mind pedig az átvett értelmű perspektíva kikerülhetetlenül retorikai stratégiát valósít meg, amely egyúttal politikai szembenállást jelent. A politikai értelmezésekben nem létezik az önmagában vett balatonöszödi beszéd, ezt ugyanis maguk az értelmezések hozzák létre, de úgy, hogy ennek során felfedik saját eljárásuk logikáját.

KULCSSZAVAK ■ balatonöszödi beszéd ■ diszkurzív elmélet ■ retorika
■ dekonstrukció ■ Paul de Man

A BALATONÖSZÖDI BESZÉD ÉRTELMEZÉSPOLITIKÁJA

A balatonöszödi beszéddel¹ kapcsolatos politikai viták jól mutatják, hogy mindazok a kérdések, amelyek a szöveg kapcsán felmerültek, nem tárgyalhatóak azelőtt vagy anélkül, hogy maga a beszéd és annak értelmezése *mint* politikai probléma ne kerülne szóba. Felhatalmazás és kormányzás, politikai ígélet és cselekvés, igazság és hazugság, felelősség és morál kérdései a beszéd kapcsán fel sem tehetőek anélkül, hogy a beszéd megismerésének, megismerhetőségének

* A tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségért Szabó Mártonnak és a Politikai Diskurzuskutató Központ tagjainak tartozom köszönettel.

politikája ne váljon vizsgálat tárgyává. A felsorolt szempontok ugyanis mind csak annak kapcsán tudnak megjelenni, hogy megválasztják azt a stratégiát, amellyel a beszédhez közelítenek, és amely rögzíti a beszéd megismerhetőségének kritériumait. A felsoroltak tárgyalása egyben a beszédről való beszédet is jelenti, mert minden lehetséges kérdésfeltevést és állítást meghatároz a balatonőszödi beszéd és a róla való beszélés diszkurzív kapcsolata.

A balatonőszödi beszéd megismerhetőségének, azonosításának vizsgálata az értelmezés és a jelentésadás politikájának kérdéséhez vezet. A beszéd a politikai viták kulcselemévé vált, méghozzá úgy, hogy nem csupán az utána következő történések és értelmezések irányát befolyásolta, hanem újraértelmezést kényszerített ki a múlttal kapcsolatban is. Az alábbiakban a beszéd körül kialakult viták kulcselemének értelmezéseit, az igazság és hazugság diszkurzív konstrukcióit elemzem, elsősorban a vitában résztvevő politikusok megnyilatkozásai alapján. A beszéd értelmezéseinek elemzése, jóllehet a forrásként kezelt szövegekből indul ki, támaszkodik arra az elméleti hagyományra, amelyre a fenti cím kifejezetten utalni igyekszik. Friedrich Nietzsche *A nem morálisan fölfogott igazságról és hazugságról* című írásának, valamint a retorikával kapcsolatos megjegyzéseinek a balatonőszödi beszéd szempontjából nélkülözhetetlennek látszó gondolatai a retorika és a retorikai alakzatok szerepének, jelentőségének újragondolását adják, megállapítva, hogy „egyáltalán nem létezik a nyelv nem-retorikus »természetessége«, amelyre apellálhatnánk” (Nietzsche, 1992; 1997: 21–22).

Mindez nem csupán ennek az elemzésnek a konkrét témája miatt tűnik fontosnak, hanem azért is, mert a balatonőszödi beszéd körül kialakult értelmezési konfliktus olyan politikai vita, mely nyilvánvalóvá tette, hogy saját nyelvisége is a diskurzus tárgya, a vitázók ugyanis reflektáltak arra, hogy az, amiről beszélnek jelentős részben a kifejezésről, a megértésről, a jelentések egyértelműségéről vagy éppen vitathatóságáról szól. A balatonőszödi beszéd ebből a szempontból pedig párhuzamosan szól a politika diszkurzív természetéről, a meggyőzés értelmében vett retorikai szituációról, valamint a diszkurzív politikatudomány lehetőségeiről és a retorika kikerülhetetlenségéről, vagyis a nyelvi reflexió szükségességéről is.

A BESZÉD MEGKONSTRUÁLÁSA

A balatonőszödi beszéd mint kifejezés valami olyasmire utal, aminek létezése és identitása korántsem egyértelmű, mert nem lehet független a rá vonatkozó politikai értelmezésektől. A politikai értelmezésekben a balatonőszödi beszéd szöveggként, beszédként, de mégis nyelven túli tárgyként jelenik meg. A vitatkozók abból indulnak ki, hogy értelmezéseikben a beszéd közvetlenül hozzáférhető, a politikai vita alapját azonban éppen a hozzáférhetőség stratégiai közötti eltérések biztosítják számukra.

A definíciós küzdelmekből az derül ki, hogy a „balatonőszödi beszéd” olyan név, amelyhez nem tartozhat rögzített jelentés. A beszédet értelmező vitákban a jelölő nem feleltethető meg annak a szövegnek, amelyet Gyurcsány Ferenc miniszterelnök az MSZP balatonőszödi frakcióülésén elmondott, mivel az elemek – a név és a tárgy – összekapcsolásában már jelen van a politikai mozzanat, pontosabban az összekapcsolás maga is politikai cselekvés. A „balatonőszödi beszéd” többszörös kiemelések által jön létre, melyben pontosan látszik, hogy bár az értelmezések arra épülnek, hogy számukra a beszéd adott, az adottság nem kiindulópont, hanem eredmény. A „balatonőszödi beszéd” történetének a viták szempontjából van kezdőpontja, és az egyik kiemelés éppen ennek a kezdőpontnak a konstrukciója. A nyilvánosság számára a zárt ülésen elmondott beszéd először nem teljes egészében vált elérhetővé, a teljes szöveget ugyanis megelőzte egyes részletek kiemelése, igaz, ezt gyorsan követte az egész beszéd.² Egy újabb kiemelés „balatonőszödi beszéd” néven azonosította a frakcióülésen elmondott két beszéd közül az ott, időben másodszorra elhangzó, vitazáró felszólalást. A viták során a nyitóbeszéd nem vált alappá a második beszéd újraértelmezésében, nem hozott be új szempontokat, és miközben a „balatonőszödi beszéd” állt a középpontban, az első balatonőszödi beszédet Gyurcsány Ferenc szerint „meghaladta már az idő”.³ A kiemelés által a záróbeszéd válik elsődlegessé, a záróbeszéd kapja meg a „balatonőszödi beszéd” nevet. Miközben tehát Gyurcsány Ferenc „Jöjjön az eredeti szöveg”⁴ címmel hozza nyilvánosságra a teljes szöveget, nem csupán az első részletek kiemeléshez képest értelmez, de meghatározza a nyitó-, és záróbeszéd közötti hierarchiát is.

A „balatonőszödi beszéd” a balatonőszödi beszéd neve, ez a referencialitás azonban kiemelések, „sűrítések” által jön létre, amelyeknek így retorikai értelemben az a logikája, hogy az elnevezés stratégiája igazolja az eseményt, a név helyt áll az esemény, vagyis a szöveg megismerhetőségéért. A balatonőszödi beszéd az értelmezések során jön létre, ezek nélkül nincs is jelentése a diskurzusban. A beszéd vitatkozó értelmezései tehát már eleve értelmezésekkel keverednek, nem pedig a magára a közvetlenül hozzáférhető, pusztá szövegre rakódnak rá.

Hasonlóképpen, a beszédnek nincsen eredeti kontextusa sem, a frakcióülés sem tekinthető annak csak az új és újabb rekontextualizációk, egy jelentésétől kényszerűen távolságot tartó, csak átmenetileg rögzített pozíciójú elemének. A frakcióülés is eltérő szerepet tölt be az egyes értelmezésekben: Gyurcsány Ferenc számára például a beszéd értelmezésének kulcsává válik, máshol azonban nem kap ehhez hasonló hangsúlyt. Kiemelés és konstrukció érhető tetten ugyanis abban is, ahogyan a zárt frakcióülés közegéből a széles nyilvánosság elé került beszéd rekontextualizálódik az egyes értelmezésekben. Miközben a szónok saját magát is megkonstruálja azzal, ahogyan a magánbeszélgetés analógiájával magyarázza a balatonőszödi beszédet, kijelöli azokat a csomópontokat, amelyek már a széles nyilvánosság perspektívájából hozzák létre

minőségileg más helyzetként a frakcióülést. Miközben ez a stratégia arra épül, hogy az eredeti kontextus nem politikai jellegű, később látható lesz, hogy mégis kiemelkedően fontossá válik az, hogy a titkos, zárt beszédhelyzet nem a beszélő és a közönség politikamentes diskurzusának terepe, hanem kölcsönös meggyőzésre épülő politikai szituáció. A zárt és a nyilvános közötti kiemelés retorikája egyszerre hozza létre magának a kiemelésnek és az utólag megkonstruált „eredeti” szituációnak a politikai perspektíváját.

A politikai értelmezések nem képesek a beszédhez eljutni anélkül, hogy ne vetődne fel, ne válna láthatóvá az eljutás megformáltsága, sőt, ez válik a konfliktus egyik olyan szempontjává, mely kifejezetten tematizálódik is. Ebben az elemzésben nem a „balatonőszödi beszéd” retorikája az érdekes, hanem a beszéd létrehozásának és a beszédről való beszédnek a retorikája, mely nem kevésbé nyílt és politikai, mint az, amit az értelmezések a név mögé helyeznek.

A BALATONŐSZÖDI BESZÉD MINT RETORIKAI ESEMÉNY

Miután az első részletek nyilvánosságra kerültek, blogján Gyurcsány Ferenc „Jöjjön az eredeti szöveg” címmel közli a záróbeszédet.⁵ A szöveg felvezetője⁶ egy meggyőzés értelmében vett retorikai szituációt ír le, amely Gyurcsány Ferenc saját invencióját tárgyalja.⁷ A szituációval felidéződik a meggyőzendő közönség, a beszélő eljárása, technikája, a meggyőzés hitelességének kritériuma, valamint hatása is. A meggyőzésre irányuló cselekvés indoka a közönségnek a beszélő által felismert hangulata („kétely”, „aggály”), ami tartalmi („indokát”) és formai („jelzőimre”) értelemben vett beszédet tett szükségessé. A meggyőzés hitelességét a szónok és az általa elmondottak közötti személyes kapcsolat („szenvedélyeset”) teszi hitelessé – a felidézett szituációban a frakcióülés közönsége számára, de a beszéd értelmezése szempontjából a felidézést olvasók számára is. Nem utolsósorban pedig a beszéd eredményre is vezetett, hatása formai és tartalmi értelemben is megfelelt a beszélő intencióinak („vastapsot”, „támogatását”), a közönség kiinduló hozzáállásának megváltoztatása pedig sikerrel járt („értik”).

A balatonőszödi beszéd retorikai szituációként való felidézése már a beszéd értelmezésének része. Ez teremti meg a beszéd hozzáférhetőségének alapját, erre épül azután a szöveg konkrét értelmezésének stratégiája. Ez a stratégia pedig az „eredeti” szöveg „szó szerinti közzététele”.⁸ A közzététel értelmezése nem csupán retorikai szituációként kontextualizálja a beszédet, de ezt a felidézést problémátlanul szó szerinti eljárásként kezeli. A szó szerintiség itt politikává, szélesebb értelemben vett⁹ retorikává válik, amely az értelmezést és jelentésadást átértelmezésként és újradefiniálásként szolgálja. A hazugság értelmezését Gyurcsány Ferenc számára ugyanis az teszi lehetővé, hogy a retorikai szituáció felidézésével feltételezi annak nem-retorikus közvetítését.

Egyszerre állítja azt, hogy a beszéd kontextusa a meggyőzés szükségességének helyzete volt, és azt, hogy ennek felidézése kikerüli ugyanezt a helyzetet. A retorikát szó szerint vevő szöveg azonban éppen annak érdekében válik meggyőzéssé, hogy elismertesse a balatonőszödi beszéd retorikai szituációját. Az eredetiségre való hivatkozás a szituáció leírásában megjelenő „szenvédelyeset” helyét és funkcióját ismétli a jótállás vagy tanúskodás értelmében. A felidézésként ez biztosítja a beszédhelyzet rögzítettségét, azt, hogy a beszélés abban a helyzetben valóban meggyőzésre irányult, a felidézésként való beszédben pedig garantálja ennek a szituációnak a megismerhetőségét és közvetlen, a közvetítést valójában elkerülő hozzáférhetőségét. Gyurcsány Ferenc értelmezése tehát a meggyőzés és a retorikai szituáció többszörös kapcsolódását hozza létre. Az értelmezés meggyőzésre irányuló voltát a szó szerintiség garanciája mögé rejtő retorika biztosítja, melynek tárgya a retorikai, a közönséget meggyőző szituáció felidézése.

Itt kap ismét jelentőséget – ezúttal Gyurcsány Ferenc saját értelmezésében – a kiemelésként jellemzett mozzanat. Az értelmezést nehezíti ugyanis szerinte az, ahogyan a szövegek nyilvánosságra kerültek,¹⁰ ez azonban mégis annak megerősítéseként jelenik meg, hogy a második beszéd (a „balatonőszödi beszéd”) egy retorikai szituációban alkalmazott eszköz volt. A második beszéd „több önmagánál”, a „küzdelem eszköze”, mely az elsőhöz képest „nem egyszerűen az észre, a racionális meggyőződésre, hanem az érzelmekre kívánt hatni”.¹¹ Nem egyszerűen a beszédnek a meggyőzést célzó retorikával való azonosításáról van szó, hanem arról, hogyan válik a meggyőzésről való beszéd, a meggyőzés szó szerintivé tétele maga is retorikává. Ez a folyamatos átmenet szó szerintiség és retorikusság között már maga a politikai probléma, amihez képest a beszéd tartalmának értelmezése viszont egy újabb szintet jelent.

A HAZUGSÁG MINT METAFORA: A BALATONŐSZÖDI ALLEGÓRIA

Miközben a beszédhelyzet felidézése a szó szerintiség retorikája szerint valósul meg, a szöveg értelmezése Gyurcsány Ferencnél az átértelmezhetőségre épül. Miután a balatonőszödi beszéd az értelmezés számára retorikai szituációként adottá vált, a meggyőzés tartalmi definícióiban már az kerül előtérbe, hogy a beszédben megjelenő elemek milyen jelentésre tesznek szert, illetve az, hogy a beszéd értelmezője milyen jelentést tulajdonít a szöveg kulcselemmé vált mozzanatainak, igazságnak, hazugságnak és kormányzásnak.

A beszéd nyilvánosságra kerülését követő órákban és napokban Gyurcsány Ferenc a szöveg értelmezéseiben központi szerepet kapott hazugság kifejezéssel kapcsolatos vitát folytat. Az egymást követő interjúk és nyilatkozatok központi üzenete az, hogy a hazugságokra történt utalások valójában az igazság kimondását jelentik, sőt a beszéd maga vet véget a „fél igazságok és

hazugságok politikájának”.¹² Amíg tehát a beszéd közvetlen hozzáférhetősége (retorikaként való felismerése) a szó szerinti megértés feltételezésére támaszkodik, a szöveg jelentésének megadása már átvitt értelmű, vagyis előfeltevése a diskurzus figurativitása.

A vita során, különösen a beszéd nyilvánosságra kerülését követő eseményekkel¹³ párhuzamosan a kormányzóképeség, a kormányzás stabilitása megkerülhetetlen kérdéssé vált a vitában résztvevők, de elsősorban a miniszterelnök számára. A beszéd ennek tükrében átmenetileg leértékelődött, de a kísérlet, amellyel Gyurcsány Ferenc, a kormányzást középpontba állító értelmezése igyekezett háttérbe tolni a szöveget, visszavezetett Balatonöszödhöz. A miniszterelnök blogjának erről szóló bejegyzése, mely a „Köszönöm, hogy tudomásul vették az elmúlt hét némaságát” címet viseli, az itt szóba kerülő vitatémák közül az első helyre sorolja a kormányzás és felhatalmazás kérdését, a beszédhez való viszony csak a második kérdés.¹⁴ Az „elmúlt hét némasága” ugyan a beszédre utal, a kérdések hierarchiájában látszólag mégis másodlagossá válik. De a kormányzás kérdése éppen ezért függővé válik a balatonöszödi beszédétől, amelyhez képest a sorrendiséget fel kell állítani, és amely a hierarchia szervező elve. A szervezőelv pedig a „hazugságokhoz való viszony”, vagyis a beszédben megjelenő központi szavak jelentésének meghatározása. A jelentésadás kiindulópontjaként Gyurcsány Ferenc azonban nem a beszéd szövegére, hanem annak értelmezéseire hivatkozik.¹⁵ Itt nem egyszerűen arról van szó, hogy Gyurcsány Ferenc az értelmezéseket, és nem a szöveget értelmezve, kívülálló elemzőként lép fel, hanem egy olyan stratégiáról, ami éppen az értelmezések partikularitását középpontba állító érveléssel foglal állást az átvitt értelmű megközelítés mellett.

Az értelmezések közötti választás lehetőségét a térbeli metaforákkal („szűk”, „tág”) leíró érvelés¹⁶ részben a szöveg terjedelmi jellemzőitől teszi függővé. Amikor a szűk értelmezés az idézéssel és a kiragadott elemekkel kapcsolódik össze, akkor annak lehetősége jelenik meg, hogy valaki a teljes szöveget megismerve „tág értelmezővé” váljon. Ez visszautal a beszéd megkonstruálására, de itt ennél fontosabb az értelmezők személyének megjelenése és szerepe az érvelés szempontjából. Mivel a szűk értelmezés esetében az értelmezők személye a kiindulópont, a tág értelmezés esetében pedig az értelmezőktől függetlenül megjelenő értelmezés, ismét összekeveredik a szó szerinti és az átvitt értelmű perspektíva. A szűk értelmezés az értelmezők önkényességeként jelenik meg, vagyis a szubjektumtól függő esetlegességeként, a tág értelmezés viszont adott tárgyként, amelyhez ennek helyes felismerésével csatlakozni lehet. Az utóbbi nyitja meg a lehetőséget a jelentésadás előtt, megtörténik a hazugság pozíciójának kimozdítása („társadalmi hazugsággal szembeni felszólalás”), de egyben e mozzanat figurativitásának leértékelése is. A szembeállításban ugyanis az ellenfél szűk értelmezése valójában a legtágabb átértelmezés, mert kiemel, idéz, „retorikát csinál” az egyébként egyértelmű beszédből, illetve annak egyértelmű

értelmezéséből. A balatonőszödi beszédnek ebben az önmagával is vitatkozó értelmezésében folyamatosan két sík utal egymásra: a szó szerintiség, mint a megismerhetőséget lehetővé tévő és megalapozó feltétel, valamint az átvitt értelmet lehetővé tévő és megalapozó retorikai szituáció, az ennek kontextusában értelmezendő beszéd.

A balatonőszödi beszéddel kapcsolatos harmadik kérdésként határozza meg Gyurcsány Ferenc a beszéd stilisztikáját.¹⁷ Ez leválasztja a második kérdésben a retorikusságot egyébként megalapozó elemeket („drámai monológ szokásos stílusjegyeit”, „túlzásokba”, „egyoldalú megfogalmazásokat használ”) azokról, amelyek az értelmezés szerint megosztják azokat is, akik egyébként felismerik a beszéd „helyes” jelentését.¹⁸ Van tehát két értelmezés, amelyek közül az előző bekezdés szerint az egyik szűk, a másik tág értelmezést követ. A stílus önálló kérdéssé válik, meg nem is, hiszen a tág értelmezésben is reflektálttá válik, de a harmadik kérdésben ehhez képest is önállóan jelenik meg. A retorika látszólag kettéválik a meggyőzés technikai eszközeire és az akaratlan stilisztikai elemekre.

Gyurcsány Ferenc nem csak azáltal értelmez, hogy igyekszik közvetlenül meghatározni a hazugság jelentését, az igazság kimondásának értelmében, hanem közvetetten is, azzal, hogy kulcsot ad a balatonőszödi beszéd „megfelelő” olvasásához. A kulcs az olvasás és értelmezés technikájának analógiájaként jelenik meg, de ez a kulcs nem egyszerűen a hozzáférést biztosítja, de azt is láthatóvá teszi, hogy a szöveghez való eljutás egyszersmind a beszéd meghatározott perspektívája is egyben. A kulcs nem csupán nyitja a zárat, hanem azt is formálja, ami az ajtó mögött található. Gyurcsány Ferenc egy szituációt vázol fel, amelyben egy házaspár egyik tagja egy felkiáltás formájában fordul a másikhoz: „drágám, semmit sem ér az életünk”.¹⁹ A példaként választott mondat magában hordozza a félreértés lehetőségét, ami a felkiáltás szó szerinti értelmezéséből következik. A mondat ebben az értelemben tehát a retorikáról szóló allegóriává válik, mert azt mondja el, hogy egy retorikai szituáció értelmezésében nem egyszerűen a szavak szó szerinti jelentéséhez kell fordulni. A szó szerinti jelentés nemhogy nem vezet el a helyes megértéshez, hanem egyenesen félreolvasást kényszerít ki. A példa kibontása és magyarázata ugyanakkor már maga is retorikává válik, és arra irányuló meggyőzési kísérletet jelent, hogy az átvitt értelmű szavak jelentése rögzíthető, vagyis szó szerinti. Ha a példa azt „mutatja”, hogy a szöveget retorikaként „kell” értelmezni, akkor maga a példa, a „mutatás” is egy meggyőzési, retorikai szituáció részévé válik. Az így megnyíló újabb retorikai szituáció a retorika példáját alkalmazza annak érdekében, hogy az analógiához képesti főtéma irányába terelje a diskurzust („tegyük rendbe a házasságunkat”): a házasság a hazugság állapotának, a rendbetétel az igazság kimondásának metaforájává válik, ahogyan ez meg is jelenik az értelmezés következtetésében: „A beszéd fő üzenete, hogy változtatni kell. Hogy le kell számolni a régi hazugságokkal.”²⁰

A beszéd értelmezéseiben a hazugság jelentésének és pozíciójának meghatározása kerül tehát központi szerepbe. Gyurcsány Ferenc esetében a hazugság az igazságot helyettesítő metaforává válik, a beszéd értelmezése pedig maga olyan allegóriává, mely a beszédről beszélve, azzal párhuzamosan, egy másik történetet mond el. Ám ez a történet az értelmezés egyszerre szó szerinti és átvitt értelmű stratégiája miatt nem képes stabil pozícióba kerülni.²¹ A szó szerinti értelmezés támasztja alá az átvitt értelműt, mely utóbbi teszi viszont végső soron lehetővé az előbbit.

Ahogy a szűk értelmezés értelmezése már előrevetítette, a tág értelmezés hierarchikusan magasabb szinten helyezkedik el, a szűktől a tágig lehetséges az átjárás, amely az igazság kibomlásának egyenes vonalú, egyirányú útján vezet.²² Rész–egész analógia működik a beszéd megismerésével kapcsolatban, és a „vita tárgyával”, a hazugsággal kapcsolatban is. A beszéd egészének értelmezése teszi lehetővé a helyes megértést, a helyes megértés pedig megnyitja az utat a balatonőszödi beszéd valóságra vonatkoztatása előtt is. Ebben a második lépésben nyeri el ideiglenes pozícióját Gyurcsány Ferenc értelmezésében a hazugság mint metafora, amelynek kimondása állítja helyre az igazságot, ami viszont a hazugság eltörlését jelenti. A két ellentétes elem egymásba-játszódása teszi ugyanakkor lehetővé az egymásra támaszkodó ellentétes értelmezéseket, így azt is, amely tagadja az eddigiekben elemzett átértelmezést, a kimondott hazugság igazsággal való felcserélésének lehetőségét.

AZ IGAZSÁG KIMONDÁSA MINT KONFRONTÁCIÓ ÉS A MONDHATÓSÁG HATÁRAINAK KITERJESZTÉSE

A szó szerinti értelemben vett hazugság felidézése Gyurcsány Ferenc értelmezéseiben nem egyszerűen az igazság, hanem az igazság kimondása metaforáinak „át- meg átrendeződő seregévé” válik [Nietzsche, 1992: 7, kiemelés – Gy. A.]. Az egymást kizáró szó szerinti jelentések konfliktusa pedig a balatonőszödi beszéd utólagos ideológiájává válik. Az ellenzék értelmezésében a beszéd ugyanis azért nem lehet az igazság kimondása, mert valójában nem önkéntes feltárásról, hanem lelepleződésről, egy titok megismeréséről van szó.²³ Az igazság kimondása ehhez képest jelenik meg konfliktusként, és ez a konfliktus hivatott az utólagos értelmezés, a helyes jelentés helyes kontextusba helyezését alátámasztani.

Arról van szó, hogy az igazság kimondása a beszéd előtt társadalmi tabukba ütközött, mert megszerzett előjogokat sértett, amelyek vitatása merészséget követel.²⁴ Gyurcsány Ferenc ebből kiindulva a szembenézés politikájaként értelmezi saját törekvéseit, amelynek eredménye a hazugságok felszámolása, az „egyenes mondatok és tiszta viszonyok” győzelme.²⁵ Az igazság kimondása politikává válik, olyan konfrontációvá, melynek stratégiája a hazugság

átértelmezése. Ezért az igazság eredendő állapota az elnyomatás és az üldöztetés. Ennek a szituációnak a konstrukciójából nézve ad választ az értelmezés a lelepleződésre. Ezt a konstrukciót elemezve, hasznos lehet Leo Strauss gondolatainak felidézése: „Az exoterikus irodalom azon a feltevésen alapul, hogy vannak alapvető igazságok, melyeket tisztességes ember nem tár a nyilvánosság elé, mert azok sok embernek bajt okoznának” (Strauss, 1994: 43). A tabuk megtörése üldöztetéshez, de legalábbis annak legenyhébb formájához, „társadalmi kiközösítéshez” (Strauss, 1994: 39) vezet. Ezt elkerülendő válik a retorikai szituáció – a balatonőszödi zárt frakcióülés – konstrukciója egyszerre az értő, beavatott közönség és közösség meghatározásává, valamint az utólagos, exoterikus értelmezésben a sorok között való olvasás kulcsává. Az önbecsapás érthetővé tétele érdekében idéz Gyurcsány Ferenc egy dalszöveget: „hogyan mondjam el neked, amit nem lehet”.²⁶ Az elmondhatatlanság ideológiája az üldöztetés igazolására szolgál. A tabut, a kimondhatatlant tételezi, ezzel pedig a mondhatóságot retorikai problémaként is felidézi. Ha a tabuk, ellenállás és üldöztetés miatt nem lehet nyíltan „kimondani az igazságot”, akkor olyan eljárást, technikát kell választani, ami mögött el lehet rejteni; az elrejtés ugyanakkor egyben a megfelelő közösség számára történő érthetővé tétel, de mint látható volt, az értő közösség egyre bővül, a „tanítás” terjedése mindössze a „helyes” értelmezésen múlik. A kiválasztottak straussi témájához Paul de Man hozzáteszi: a közösség önmagát kiválasztott elitként határozza meg, amelyet az elnyomott üzenet dekódolásának közös feladata hoz létre (de Man, 2002a: 108). Gyurcsány Ferenc diszkurzív stratégiája az, hogy értelmezéseiről beszélve bővíti az értelmező közösséget, és miközben az átvitt értelmű, mert elnyomott igazság mellett érvel, retorikája szó szerinti perspektívára, a szöveg közvetlen hozzáférhetőségére támaszkodik. Az értelmezői közösség a fennállóként meghatározott viszonyokkal áll szemben, amelyek figuratív igazsága az értelmezésben szó szerinti hazugsággá válik, a hazugság átvitt értelmű használata viszont fikcióból tényné rögzül az olvasók megfelelő közössége számára (de Man, 2002a: 108).

A HAZUGSÁG ISMÉTLÉSÉNEK ÉRTELMEZÉSE

Az előbbiekkal szembenálló értelmezés – Gyurcsány Ferenc meghatározása szerint a „szűk” megközelítés – a beszéd szó szerinti idézésére támaszkodik. A Fidesz, az ellenzék, a tiltakozók és más megnyilatkozók értelmezéseinek az az alapja, hogy a beszéd „önmagáért beszél”, nem értelmezendő, hiszen egyértelmű. Ez a stratégia is a beszéd közvetlen hozzáférhetőségéből indul ki, de míg Gyurcsány Ferenc a retorikai szituáció szó szerintiségéről beszél, az ellenkező megközelítés a szó szerintiséget veszi kiindulópontul. Ahogyan azonban Gyurcsány Ferenc esetében is látszott, hogy a két perspektíva folyamatosan

egymásba kapcsolódik, az ellenzékivel²⁷ kapcsolatban is láthatóvá válik, hogy a szó szerinti értelmezést politikai stratégia, retorika teszi lehetővé.

Az ellenzéki értelmezésben a beszéd közvetlenségét a szöveg tárgyként való feltárulása biztosítja. A lebukás során nem a balatonőszödi beszéd szavai, hanem a tények kerültek nyilvánosságra, de maga a beszéd is tényként és materialitásként jelenik meg, azzal, hogy nem a szavak, hanem a hang válik hozzáférhetővé.²⁸ A beszéd közvetlensége viszont nemhogy nem tesz szükségessé értelmezést, de ki is zárja ennek lehetőségét. Nincs értelmező közösség, mert egyszerűen megvilágosodás történik, a magától értetődőség általános. Nincs értelme lehatárolni azoknak a körét, akik értik a szöveget azokkal szemben, akik nem, mivel mindenki beletartozik a közösségbe. A Fidesz 2006-os önkormányzati kampányának szerkezete már az így értelmezett helyzetet erősíti: a balatonőszödi beszédből vett idézeteket a „Jó reggelt, Magyarország!” központi üzenete kapcsolja össze. Az ébredés és vele járó valóság-álm kapcsolat értelmezése viszont egy történetet mond el, amely látszólag nem a beszédről szól (ahogyan Gyurcsány Ferenc a retorika allegóriájaként értelmezi), de magát a történetet a beszéd szervezi logikus renddé. A balatonőszödi beszéd nyilvánosságra kerülése, a lebukás öngazolásként jelenik meg. Az őszi kampány üzenete a beszéd előtti nyáron ugyanis a Fidesz egy kiáltványának a címe volt, amely kiáltvány központjában a politikai hazugság áll. Ennek első pontja viszont rögtön a politika hozzáférhetővé tételének problémájából indul ki: „mi, a kiáltvány aláírói tudomásul vesszük, hogy a modern politika nem mentes a tömegkommunikációs és reklám eszközök használatától”, ezt ugyanakkor élesen megkülönbözteti a hazugságtól.²⁹ Orbán Viktor szerint különbséget kell tenni „kommunikációs túlzás” és „politikai hazugság” között.³⁰ A politikai retorika fogásai tehát az értelmezésben megengedik a figurativitást, hazugság és igazság kérdésében ez azonban kizárt. Valószínűleg leegyszerűsítés lenne csupán az alapján értelmezni a kettő között mégis meglévő kapcsolatot, hogy van-e retorikai – ironikus – jellege a „Jó reggelt, Magyarország!” mondatnak, mint *ráébresztésnek*. Az azonban éppen ebből válik láthatóvá, hogy ez az értelmezés mégiscsak létrehoz egy olyan közösséget, amely előzetesen is birtokában volt az igazságnak.

Az immár közvetlenül hozzáférhető beszéd értelmezésre ugyan nem szorul, de ismétlésre igen. Az ellenzéki értelmezések középpontja a beszéd egyes elemeinek felidézése. Ennek konkrét megjelenésében nem egyszer válik feltűnővé a függő beszéd hiánya, az interpretáció felcserélése a szó szerinti idézetekre.³¹ Az ismétlés viszont éppen azáltal válik értelmezetté, vagyis előfeltevéstől függővé, hogy kiindulópontként a beszéd, a szöveg közvetlen hozzáférhetőségét tételezi. Az idézéseken és ismétléseken belül is a hazugság kifejezés kap központi szerepet.³² Az ismétlések gyakorisága, az idézés pontossága a szó szerinti értelmezés rögzítését segíti, egy ponton ugyanakkor szélesebb politikai kontextust nyit meg.

Már a kiáltvány szövegében is szerepel a hazugságoknak a rendszerváltás előtti időszakkal történő összekapcsolása,³³ de ez a probléma az 1956-os forradalom évfordulóján az ötven évvel korábbi történésekkel teremtett közvetlen összefüggést. Az akkori események, szövegrészletek és politikai pozíciók az aktuális politikai vitákban példaként felidézhetőek, és ezáltal működtethetőek voltak.³⁴ Az idézetek általános kontextusa az ellenfél meghatározásában továbblépett a „hazug” jelző használatánál. A balatonőszödi beszédből vett idézetek ismétlése az ellenzéki értelmezésben 1956 októberének perspektívájából tekintett 2006 októberére, és ez a perspektíva helyezte pozícióba a szereplőket is. A szó szerinti jelentéseket tehát egy retorikus kapcsolat tette lehetővé ebben az értelmezésben is, a retorikai stratégia középpontjába pedig éppen a hazugság került, mint amely „világos” kapcsolatként, az idősíkokat egymásra helyezve teszi értelmezhetővé a múltból a jelent, vagyis a balatonőszödi beszédet.

Nem csupán a rendszerváltás kontextusának megjelenése teszi az ellenzéki értelmezések másik kiemelt jelentőségű elemévé a kormányzással és felhatalmazással kapcsolatos kérdéseket, hanem az idézés általános stratégiája is. „A magyar szavak általános értelme szerint nincs fölhatalmazása a kormánynak arra, hogy azt tegye, amit tesz” – mondja Orbán Viktor egyrészt a megszegett ígéretekkel, vagyis a beszéd leleplező következményeivel kapcsolatban.³⁵ Ez ugyanakkor a hazugság átértelmezésével szembeni védekezés, ami a szembenálló értelmezések szempontjából kölcsönös. A vita ebben az esetben a hazugságok vonatkozási területéről, pontosabban idejéről szól. A miniszterelnök 16 évről szóló, kiterjesztő értelmezésével az ellenzék szűkebb, az előző négy évre vonatkozó értelmezése áll szemben. A Fidesz részben saját kormányzásának időszakát, részben a balatonőszödi beszéddel kapcsolatos értelmezését igyekszik zárttá tenni, védeni az átértelmezéstől. Ezzel szemben, Gyurcsány Ferenc értelmezése a miniszterelnök mozgásterének megtartásáról szól, szintén a megelőző négy évre vonatkozóan. A két kormányzati ciklus egymást feltételezi mindkét értelmezésben, de eltérő kiindulóponttal és eltérő következtetésekkel.³⁶ A kormányzás értelmezése a miniszterelnök oldaláról az aktuális kormány felhatalmazását állítja, annak érdekében, hogy elismertesse cselekvőképességét, miközben ugyancsak védekezik az átértelmezéssel szemben.³⁷

Az ellenzéki értelmezésben a hazugság átértelmezésének elutasítása³⁸ azt cáfolja, hogy az igazság kimondása, és ezzel a hazugságok felszámolása valóban megtörtént.³⁹ Sőt, a hazugság átértelmezése, illetve a szöveg közvetlen hozzáférhetősége miatt pusztán az értelmezés is hazugság, mivel a szó szerinti jelentést teszi esetlegesé. Az ellenzéki értelmezés stratégiája eleve meglévőként utal a jelentésre, de pontosan az utalás emeli vissza a jelentésadás retorikáját.⁴⁰ A beszéd közvetlen hozzáférhetősége, és ezzel a szó szerinti idézés lehetősége maga is retorikai eljárásokra épül. Az idézés maga is behelyettesítéssé válik, mivel az ellenzéki értelmezésben a szó szerinti megközelítés kerül az interpretáció helyére, annak érdekében, hogy az utóbbi lehetőségét kizárja.

EGYMÁST CÁFOLÓ, EGYMÁSRA TÁMASZKODÓ
ÉRTELMEZÉSEK

A balatonőszödi beszéddel kapcsolatban két értelmezés szembenállása jelenik meg. Látszólag egyaránt a beszéd közvetlen hozzáférhetőségéből indulnak ki, abból, hogy helyes megértése adott, de legalábbis a megfelelő módon elérhető. Gyurcsány Ferenc a retorikai szituáció, egy meggyőzésre irányuló beszéd szó szerinti érthetőségét állítja, vagyis azt, hogy a retorikához el lehet jutni a retorika kikerülésével is. A beszéd szövege úgy válik átértelmezhetővé, ha azt, amire az átértelmezés irányul, adottként tételezi. A szöveghez való eljutás problémátlan, az értelmezési problémák csak a szövegen belül nyílnak meg, ami egyszerre jelenti a balatonőszödi beszéd szövegszerűségének felismerését, de rögtön ennek tagadását is. Az átértelmezés erről a kiindulóponttól viszont rögzíthető eredménnyel járó végleges cselekedetté válik, amit jól mutat az, hogy a kormánypárti értelmezők retorikai teljesítményként azonosítva a beszédet, az igazságként átértelmezett hazugság ismétlésével viszik tovább az értelmezést. Az ellenzéki megközelítés viszont éppen a szó szerintiségből, az értelmezés szükségtelenségéből és lehetetlenségéből indul ki. A beszéd közvetlen hozzáférhetősége szintén alapfeltételként jelenik meg, de ezúttal annak érdekében, hogy az idézés és ismétlés váljon az értelmezés eredményévé. Az erre irányuló stratégia azonban olyan behelyettesítések, utalások és szövegek közötti összekapcsolódások által valósul meg, amely végül láthatóvá teszi saját retorikáját.

Nem arról van szó tehát, hogy a politikai beszéd átvitt és szó szerinti értelmezései az elemzés szempontjából már eleve hierarchikusan rendeződnek alá- és fölérendelt pozícióba, még, ha a többértelműség, a pozíciók és perspektívák kialakulásának lehetősége nyilvánvaló előfeltétel is. Ez lehet az elemzett értelmezés stratégiája is, amely ugyanakkor éppen, hogy rögzíteni igyekszik ugyanezt az előfeltételt. Sem a kormányoldal átértelmező, sem pedig az ellenzék felidéző stratégiája nem igazabb vagy hazugabb a másiknál annyiban, hogy kölcsönösen támaszkodnak a másiknak arra az eljárására, mellyel szemben ők maguk megfogalmazódnak. Egymást kérdőjelezik meg a szövegek, de a „megkérdőjelezés korábbi szövegekre utal vissza, és maga is további szövegeket hoz létre, amelyek képesnek tartják magukat (miközben képtelenek) lezárni a textuális mezőt” (de Man, 2006: 239).

A balatonőszödi beszéd szó szerinti és átvitt értelmű értelmezési stratégiái politikai stratégiákká válnak, miközben egymást kizárva, egymásra támaszkodnak. Mind a szó szerinti, mind az átvitt értelmű megközelítés alapjává az a retorika válik, amellyel saját pozíciójukat a másik „gyengeségének” beemelésével stabilizálják: „A két olvasatnak közvetlen összeütközésbe kell kerülnie egymással, hiszen éppen arról van szó, hogy az egyik olvasat tévedésnek ítéli és menthetetlenül érvényteleníti a másikat. Ráadásul képtelenség érvényes

döntésre jutni a tekintetben, hogy melyik olvasatot illeti az elsőbbség; egyik sem létezhet a másik nélkül.” (de Man, 2006: 23)

A balatonőszödi beszéd kapcsán kialakult értelmezési vitában az elemzést segítő elemként jelentkezett az, hogy az értelmezések nyíltan utalnak saját feltevéseikre a politikai nyelvvel és megismeréssel kapcsolatban. Ugyanez viszont éppen az elemzés lehetőségeit szűkíti be, vagy másképpen, felbontja szükségesnek tekintett, önmagát védő határait. Az elemzés előfeltevéseként megjelenő többértelműség ugyanis egyrésztől támogatja az átértelmezés lehetőségét, másrésztől azonban kimutatja annak lezártágát, rögzítésre, eredményre irányultságát.⁴¹ Ezzel párhuzamosan viszont az elemzés a szó szerintiség lehetetlenségével kapcsolódik össze, de ez nem ennek a stratégiának a gyengítését célozza, hanem annak bemutatását, hogy mindkét értelmezési stratégia egyszerre szó szerinti és átvitt értelmű. Egyik sem tudja ugyanis kizárni azt, hogy végül abban a retorikában váljanak láthatóvá, melynek működését tagadják, miközben „az olvasásra való képtelenség történetét mondják el” (de Man, 2006: 239).

JEGYZETEK

- 1 2006. szeptember 17-én a Kossuth Rádió adott hírt arról, hogy birtokukba került Gyurcsány Ferenc az MSZP május 26-i balatonőszödi zárt frakcióülésén elmondott beszéde. A teljes hanganyagból először csak részletek kerültek nyilvánosságra, de még aznap megismerhetővé vált a beszéd teljes szövege, a további napokban pedig a frakcióülés további felszólalásai, köztük Gyurcsány Ferenc másik, sorrendben az első felszólalása is. A beszéd nyilvánosságra kerülésének körülményei („ki volt a kiszivárogtató?”) maguk is részévé váltak a szöveg kapcsán kialakult politikai vitának. A beszéd teljes szövege elérhető Gyurcsány Ferenc blogján: <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=Tc145d815a1773790c5ebf1a638f1e97>.
- 2 Természetesen az, hogy az egész beszéd nyilvánosságra került, elsősorban valójában újabb és újabb részleteket jelentett, amivel párhuzamosan ugyanakkor a teljes szöveg is több helyen megjelent.
- 3 Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 27. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=Tf145f91364e455c31125bf838ae21b6>
- 4 Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 17. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=Tc145d815a1773790c5ebf1a638f1e97>
- 5 „Jöjjön a szöveg, úgy, ahogy az eredeti, a frakcióülésen készült hivatalos hangfelvétel alapján rendelkezésre áll.” Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 17. <http://blog.amoba.hu/blog3.php?oid=Tc145d815a1773790c5ebf1a638f1e97>
- 6 „Nos, kedves Barátaim, kikerült egy hangfelvétel, nem tudom, hogyan és nem tudom miért, de nem bánom. És nem is szégyellem. Szenvedélyes beszédet mondtam május végén Balatonőszödön a frakcióülésen. Szenvedélyeset és szabad szájút, olyat, amilyet az ember a sajátjainak, barátainak, kollégáinak időnként mond. Nem a jelzőimre vagyok büszke, de büszke

vagyok a szenvedélyemre, s bizony néha az ilyen megfogalmazásra sarkallja az embert. De nem is ez a lényeg. A lényeg az, hogy májusban még sok jogos és őszinte kétely és aggály volt a szocialista frakció számos tagjában: jó-e, amit teszünk és szabad-e mindezt az önkormányzati választások előtt. A vita után szót kértem és indokát, elvi-pragmatikus keretét adtam annak a politikának, amire a kormány akkor még csak készült, azóta nagyobb részét meg is tette. Szenvedélyes lett, mert szenvedélyesen hiszem, hogy nem csak tetszeni, de használni is kell az országnak, nemcsak a népszerűség, de az ésszerűség az, amit választanunk kell. Ezeket a mondatokat, más tónusban, azóta sokszor elmondtam. Elmondtam azt is, velem csak ilyen politikát, a reformok, a kultúráváltás politikáját lehet megcsinálni. Más politikához más ember kell. Akkor, ott Őszödön vastapsot kaptam erre a beszédre, és azóta is érzem a szocialisták és a liberálisok támogatását. Érzem azt is, hogy egyre többen értik ezt a politikát.”

- 7 „A retorikai tudásértelmezés kiindulópontja a *retorikai helyzet*. Nevezetesen, amikor a beszélő nem egyszerűen csak a politikai valóság adekvát vagy annak tartott értelmezését adja meg, hanem megnyilatkozáskor mintegy *beszámítja* a másik tudását, vagyis saját mondandója implicit módon tartalmazza a másik várható reagálását. A retorikai szituáció másikja azonban kitüntetett személy; a meggyőzés intenciója irányul rá, tehát meggyőzendő személy, akit valamire rá akarnak venni, vagy valamiről le akarják őt beszélni.” (Szabó, 1998: 33)
- 8 Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 17.
- 9 Paul de Man Nietzsche retorikaelméletét összegezve írja: „A trópus nem származékos, marginális vagy aberráns formája a nyelvnek, hanem maga a par excellence nyelvi paradigma. A figuratív struktúra nem csupán egyetlen nyelvi működésmód a sok közül, hanem a nyelvre mint olyanra jellemző.” (de Man, 2006: 126-127)
- 10 „Azzal, hogy az őszödi beszédek nem eredeti sorrendjükben kerültek nyilvánosságra, nem könnyítjük meg az olvasók, az elemzők dolgát. Először volt négy mondat. Olyan négy mondat, amit valaki fontosnak tartott kivenni az egészből. Négy mondat a záróbeszédből. Aztán volt a rendkívül szenvedélyes záróbeszéd egésze, de arra már nyilván jóval kevesebben voltak kíváncsiak, és egyébként is egy hosszú szöveg. Tegnap óta olvasható az első beszéd is. Elemző, tárgyilagos, nyugodt hangnemben hangzott el.” Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 28. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=T9145595493a2c6c6f3d0b4f07aa3a56>
- 11 Uo.
- 12 Gyurcsány szívesen magyarázza a kiszivárogtatott felvételt. Index.hu. 2006. szeptember 17. <http://index.hu/politika/belfold/kiszivarog09/>
- 13 2006. szeptember 17-én demonstrációk kezdődtek, majd szeptember 18-tól több alkalommal is sor került a tüntetők és a rendőrség közötti összecsapásokra.
- 14 „Az előttünk kibontakozó vita legalább három dologról szól. Ezek nem függetlenek egymástól, de nem kétséges, hogy más és más viszonyt kell, vagy legalábbis lehet kialakítani a vita különböző rétegeihez. Az első a legegyszerűbb hatalmi kérdés. Ki kormányozzon, kinek van felhatalmazása a kormányzásra, maradjon-e a kormány, illetve a kormányfő. Ebben számomra az alkotmány, a parlamentáris demokrácia szabályai az irányadók.” Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 25. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=T8155a93147f59000131895ac463e600>
- 15 „A második kérdés: mi legyen a viszonyunk a balatonőszödi beszédhez, ha úgy tetszik a hazugságokhoz. A beszéd értelmezése e tekintetben nagyon világosan kétfelé válik. Az egyik a

szűk értelmezés. Ennek képviselői döntően az ellenzéki pártok, de tegyük hozzá: nem csak ők, hanem azok többsége is gondolkozhat így, akik a 25 perces beszédnek csak az önkényes, valakik által kivágott részeit ismerik. A szűk értelmezés nagyjából úgy szól: a miniszterelnök bevallotta, hogy hazugsággal nyert. A beismerés – ezen értelmezés szerint – kizárólag a jelenlegi kormányhoz, vagy kormányfőhöz kötődik, a beszédet ezen a ponton önmagára vonatkoztatja, és önmaga hazugságairól beszél. Aztán van a tágabb értelmezés, amely szerint a beszéd összességében és egészében a drámai monológ szokásos stílusjegyeit magán viselve – azaz érzelmdús, helyenként túlzásokba esik és egyoldalú megfogalmazásokat használ – összességében egy, a közös normakövető, normatartó, teljesítményelvű felelősségtől szabadulni és menekülni igyekvő társadalmi hazugsággal szembeni felszólalás, amelynek természetesen része volt a kormány is. Ez utóbbi értelmezést vallom magam is, és vallják a koalíció képviselői, és mint olvasom, nagyon sok író, publicista, elemző közszereplő.” Uo.

- 16 A szűk értelmezés leírása az idézésre épül, és maga is szűk értelmezést kap. Ahogyan az egy másik, az itt elemzettel ellentétes értelmezési stratégiából majd látható lesz, az idézés felidézése kétszeres szűkítésre épül. A kiragadott részletek megisméltése maga is kiragadás, ami azonban fel is hívja magára a figyelmet („a szűk értelmezés *nagyjából* így szól”).
- 17 „A beszéd harmadik nagy kérdése: a stílus, a szabadszájúság, a szenvedélynek brutális nyelvi stilisztikai kivetülése. Ez azok közül is bánt, vagy bánthat nem keveseket, akik egyébként, a beszéd értelmezésében döntően az én értelmezésemhez állnak közel.” Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 25. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=T8155a93147f59000131895ac463e600>
- 18 Akár tényleg lehetséges teljesen önálló szempontként kezelni a beszédben megjelenő vulgáris elemek kérdését, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a balatonöszödi diskurzussal a politikai nyelv milyen új szavakkal bővült.
- 19 Próbáljuk megérteni a szituációt, amelyben a beszéd elhangzott! Ha azt mondom egy veszedék hevében, hogy drágám semmit sem ér az életünk, az nem azt jelenti, hogy elfelejtettem a szerelmes napokat, a sétákat, a közös küzdelmeket, a gyerekek születését, az első lakást és még ki tudja mit, hanem azt, hogy segítségért kiáltok, hogy tegyük rendbe a házasságunkat. Hogy vádoló magunkat, mert engedték ellaposodni a szerelmünket. Gyurcsány-blog, 2006. október 13. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=T21661097c3251826e1fdb950e64ac>
- 20 Uo.
- 21 „A minden szövegre érvényes paradigma egy alakzattól (vagy alakzatok rendszeréből) és annak dekonstrukciójából áll. Mivel azonban ez a modell nem zárható le egy végső olvasattal, maga is létrehoz egy szupplementáris figurális rátétet vagy lerakódást, amely az előző narráció olvashatatlanágát beszéli el.” (de Man, 2006: 239) Amit Paul de Man itt az allegóriával kapcsolatban állít a balatonöszödi beszéddel kapcsolatban két szempontból is felmerül. Egyrészt az eddig elemzett értelmezés támaszkodik eleve két, egymással ellentétes stratégiára, másrészt a következőkben látható lesz, hogy ennél általánosabb szinten is megjelenik a szó szerinti és az átvitt értelmű megközelítés egymást kizáró szembeállítását.
- 22 „Azt is jól lehet látni a napok előrehaladtával, hogyan lesz árnyaltabb, strukturáltabb az értelmezés, hogyan bomlik ki az igazság vagy a feltételezett igazság egy-egy darabkája. És a beszéd hogyan tart aztán tükröt másoknak is. A beszéd ebben az értelemben magában hordozza a politikai szembenézés lehetőségét, hozzáteszem, hogy csak abban az esetben, ha

- a vita tárgya nem egyszerűen a rész, azaz a kormány és a miniszterelnök, hanem az egész, vagyis a teljes magyar politikai elit, a mögöttünk hagyott sok-sok év és szinte valamennyi-ünk.” Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 25. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=T8155a93147f59000131895ac463e600>
- 23 „A miniszterelnök lebukott.” 2006. szeptember 23. <http://www.fidesz.hu/index.php?CikkID=64114>
- 24 Gyurcsány-blog, 2006. szeptember 26. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=Ta1a5a962767878b5a16f7a9b1201046>
- 25 Gyurcsány-blog, 2006. október 2. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=Td1d5190709196449a05ba83a4944281>
- 26 Gyurcsány-blog, 2006. október 10. <http://blog.amoba.hu/blog-3.php?oid=T31e6a0541855e7b5882cb8da6a298bb>
- 27 Az egyszerűsítés érdekében használom a kifejezést, nem pusztán a parlamenti ellenzék értelmében, hanem azon értelmezések összefoglaló nevéként, amelyek kiindulópontja a szó szerintiség.
- 28 A hanganyag egészének vagy részleteinek közzététele és ismételési mellett lásd a Fidesz rádió-reklámját és ennek elnevezését: http://www.fidesz.hu/download/az_igazi_gyurcsany.mp3.
- 29 Jó reggelt Magyarország! Kiáltvány, 2006. július 22. <http://fidesz.hu/jrm/>
- 30 Orbán: A politikai hazugság tönkreteszi a demokratikus alapokat. Magyar Nemzet, 2006. július 23. http://www.mno.hu/index.mno?cikk=365734&rvt=107&s_text=t%FAIz%E1s&s_text-type=4
- 31 „A helyzet az úgy áll, hogy a kialakult helyzetért egy személyben a miniszterelnököt terheli a felelősség. Hát hogy képzeltek, hogy lebuknak, nyilvánosságra kerülnek a tények. Ezeket a tényeket gondolom a miniszterelnök úrral az előző műsorban megbeszélte. Hazugságok, adathamisítás, nem *csináltunk* semmit négy éven keresztül...” „*Úgy fogalmaz*, hogy sok száz kis trükkel, amiről *nektek* nem kell *tudnotok*, *tudtuk* megoldani, hogy *hazudhassunk* éjjel és nappal.” Interjú Orbán Viktorral, 2006. szeptember 20. <http://www.mtv.hu/cikk.php?id=149337> (kiemelés – Gy. A.)
- 32 Meddig falaznak még a kormánypártok a hazug miniszterelnöknek? Fidesz.hu, 2006. szeptember 18. „A magyarok nem hazugok, a rendszerváltás nem volt hazugság, az elmúlt 16 év nem volt hazugság, Gyurcsány Ferenc a hazug.” <http://www.fidesz.hu/index.php?CikkID=63688>
- 33 A beszéd nyilvánosságra kerülése után ez abban az értelmezésben jelenik meg újra, mely elutasítja a hazugságok kiterjesztését a rendszerváltás utáni időszak egészére. „16 éve nekiindultunk együtt és azt mondtuk, hogy vessünk véget a Kádár-rendszer hazugságainak. [...] Azt mondani, hogy a hazugságok a magyar politikai életben 16 évvel ezelőtt kezdődtek, az olyan, mintha előtte nem lettek volna.” Interjú Orbán Viktorral, 2006. szeptember 20. <http://www.mtv.hu/cikk.php?id=149337>
- 34 Gyakori idézetként jelent meg az ellenzéki értelmezésekben a következő részlet: „a miniszterelnök azt mondta, hogy az elmúlt másfél évben *hazudtunk éjjel*, *hazudtunk nappal*, *este*.” Uo. [kiemelés – Gy. A.], ami nem csupán emlékeztetett az Örkény István-szövegből szállóigévé vált mondatra, de a kettő éppen az évforduló miatt egymás mellé is került: „Megkacagtatta a publikumot az a bejátszás, amely kedd este Bécsben, az Austria Center nemzetközi confe-

- renciaiközpontban volt látható egy 1956-os emlékünnepegen. [...] A rendezvény kezdetén levetített kisfilmen megszólalt a Magyar Rádió archív hanganyaga, melyen többek közt ez volt hallható: 'Hazudtunk este, hazudtunk nappal, hazudtunk minden hullámhosszon.'" Botrányosra sikeredett Gyurcsány bécsi fellépése. Magyar Nemzet, 2006. október 18. <http://www.mno.hu/index.mno?cikk=379297&rvt=2>
- 35 „Most ott tartottunk, hogy két állítást tett a miniszterelnök. Az első, hogy másfél éven keresztül éjjel-nappal hazudtak, nem csináltak semmit, és egyetlen bravúrjuk, hogy a semmiből visszahozták a kormányzás esélyét óriási hazugságok árán. Ezt mondja a miniszterelnök." Interjú Orbán Viktorral, 2006. szeptember 20. <http://www.mtv.hu/cikk.php?id=149337>
- 36 „A kormányfő szerint azon kijelentését, miszerint másfél évig nem csináltak semmit, árnyaltabban kell érteni: jelezte, ez alatt az idő alatt zajlott a száz lépés programja, egyebek között a nyugdíjkorrekcióval, a családtámogatási rendszer átalakításával." Gyurcsány szívesen magyarázza a kiszivárogtatott felvételt. Index.hu, 2006. szeptember 17. <http://index.hu/politika/belfold/kiszivarog09/>
- 37 „A leleplező dokumentum legsúlyosabb része, az igazi probléma az, hogy a kormány nyíltan beismeri, hogy négy évig nem csináltak semmit és most a rossz kormányzás árát, a saját rossz kormányzásának árát akarja velünk megfizettetni. Vagyis a tervezett megszorító csomagot nem a jövő, hanem a múlt miatt akarja ránk erőltetni." A Fidesz Elnökségének sajtónyilatkozata, 2006. szeptember 19. <http://www.fidesz.hu/index.php?CikkID=63773>
- 38 „Ugye hazugságból erény - ez a neve annak, ami most zajlik. Ezt ismerem a Kádár-rendszerből egyébként. Bizsereg tőle a bőröm, tehát rossz emlékeim vannak tőle." Interjú Orbán Viktorral, 2006. szeptember 20. <http://www.mtv.hu/cikk.php?id=149337>
- 39 „Gyurcsány Ferenc lebukása után is hazudik, most éppen azt hazudja, hogy nem hazudik." Semjén Zsolt nyilatkozata. Fidesz–KDNP: A kormánynak mennie kell. Index.hu, 2006. szeptember 18. <http://index.hu/politika/belfold/fidesz7282/>
- 40 A rámutatás válik a jelentést helyettesítő figurává, a jelentés viszont ezáltal válik ellenőrizhetetlenné és rögzíthetetlenné. (de Man, 2002b: 56)
- 41 „Minden írásnak olvasáson kell átesnie, s minden olvasat logikailag igazolható lehet, ám maga az a logika, amely az igazolás szükségét megteremti, igazolhatatlan, s ezért alaptalanul követeli magának az igazságot." (de Man, 2006: 235)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- de Man, Paul (2002a): *Dialogue and Dialogism. In The Resistance to Theory. University of Minnesota Press. Minnesota, London.*
- de Man, Paul (2002b): *Aesthetic Ideology. University of Minnesota Press. Minnesota, London.*
- de Man, Paul (2006): *Az olvasás allegóriái.* Fordította Fogarasi György. Magvető. Budapest.
- Nietzsche, Friedrich (1992): *A nem-morálisan fölfogott igazságról és hazugságról.* Fordította Tatár Sándor. In *Athenaeum.* 1992/3.
- Nietzsche, Friedrich (1997): „Retorika”. In Thomka Beáta (szerk.): *Az irodalom elméletei IV.* Jelenkor. Pécs.

Strauss, Leo (1994): *Az üldöztetés és az írás művészete*. Fordította Lánczi András. Atlantisz. Budapest.
Szabó Márton (1998): *Politikai tudáselméletek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas. Budapest.

FORRÁSOK

A források elérhetőségét a jegyzetekben adtam meg. Az internetes hivatkozások esetében a letöltés időpontja minden esetben 2007. február 24.